

تحلیل آیت‌الله مصباح یزدی از توحید افعالی در نگاه فلاسفه و عرفا

استاد حوزه و دانشگاه با شرح توحید از نگاه آیت‌الله مصباح یزدی گفت: از نگاه ایشان منظور از توحید افعالی در اصطلاح فلاسفه این است...

استاد حوزه و دانشگاه با شرح توحید از نگاه آیت‌الله مصباح یزدی گفت: از نگاه ایشان منظور از توحید افعالی در اصطلاح فلاسفه این است که خدا در انجام کارهایش نیازی به کمک ندارد و در انجام هر کاری مستقل و یگانه است و در نظر عرفا هم توحید افعالی یعنی اینکه کسی در دل خود شهود کند که همه امور از ناحیه خداست.

محمدرضا مصطفی پور به گزارش ایکن، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا مصطفی پور؛ استاد حوزه و دانشگاه، ۱۷ دی ماه در نشست علمی «توحید افعالی در اندیشه آیت‌الله مصباح یزدی» که از سوی مجمع عالی حکمت اسلامی برگزار شد با بیان اینکه یکی از دغدغه‌های اصلی آیت‌الله مصباح یزدی دفاع از دین در عقاید و ... بود که طبیعتاً این بخش‌ها به مباحث کلامی برمی‌گردد، گفت: یکی از دغدغه‌های مهم ایشان علوم انسانی اسلامی بود که بتواند مطابق با نیازهای انقلاب و جامعه امروز گام بردارد. علامه مصباح در عرصه نظام سیاسی و حقوقی اسلام و مباحث تفسیری، مدیریت اسلامی و روان‌شناسی و ... با مبانی کلامی ورود کردند و کارهای خوبی هم انجام دادند.

مصطفی پور با بیان اینکه ایشان کتاب آموزش عقاید اسلامی را برای تدریس در دانشگاه و حوزه نوشتند، افزود: در بحث توحید، معاد، نبوت و قرآن و ... موضوعات خوبی مطرح فرمودند تا بتوانند علاوه بر مبانی به شبهات موجود هم پاسخ دهند.

وی ادامه داد: در مورد توحید افعالی می‌توان نظرات ایشان را از چهار اثر استخراج کرد؛ یکی آموزش عقاید اسلامی، دیگری آموزش فلسفه، کتاب دیگر «در جست‌وجوی عرفان اسلامی» و چهارمی هم معارف قرآن است که جمع‌مجموعه مطالب ایشان و کتاب جامعی است.

مصطفی پور با اشاره به کاربرد توحید در کتب کلامی و غیرکلامی، اظهار کرد: توحید یعنی علم خدانشناسی که از قدیم هم وجود داشته است و در آن به اسماء و صفات و ذات و افعال الهی و ... پرداخته می‌شود؛ علامه طباطبایی فرموده است چیزی که دغدغه قرآن و پیامبران است آن است که توحید خالق و ربوبی و افعالی را برای مردم به درستی بیان کنند زیرا اصل وجود خدا به صورت امر بدیهی برای مردم و حتی مشرکین قابل فهم بود ولی در توحید خالقیت و ربوبی که به توحید افعالی بازگشت دارد مشکل داشتند.

استاد حوزه علمیه با بیان اینکه علامه طباطبایی مطرح کرده است که توحید اعم از نظری و عملی، گوهر دین است و علامه مصباح یزدی هم این تعبیر را مورد استفاده قرار داده است، گفت: توحید، مسئله زیربنایی در مسائل اعتقادی و عملی است؛ مشکل مردم در دوره جاهلیت به توحید افعالی مرتبط بود لذا رزق را به جای اینکه از خدا بخواهند از دیگری طلب می‌کردند یا در ایران وقتی سخن از یزدان می‌گفتند به دو خالق خیر و شر باور داشتند که باز مشکل در توحید افعالی است.

تبیین متمایز توحید افعالی از سوی آیت‌الله مصباح

استاد دانشگاه خوارزمی با بیان اینکه آیت‌الله مصباح یزدی بحثی در مورد مراتب توحید دارند که به این نحو از سوی دیگران تبیین نشده است، اضافه کرد: ایشان چهار مرتبه برای توحید ذکر کرده است؛ اول مرتبه اعتقادی که در ذهن ما وجود دارد و توحید در ربوبیت و الوهیت و خالقیت و توحید افعالی است؛ مرتبه دیگر عملی است که ایشان آن را به ایاک نعبد و ایاک نستعین منحصر کرده است یعنی توحید در استعانت و توحید در عبادت. مرتبه سوم مرتبه توحید نفسانی مانند توحید در توکل، توحید در خوف و خشیت و توحید در محبت و چهارم هم مرتبه شهودی توحید.

مصطفی پور با بیان اینکه بحث دیگر آیت‌الله مصباح، نصاب توحید است، افزود: ایشان در آموزش عقاید و تفسیر قرآن، نصاب توحید را توحید در عبودیت می‌داند که به توحید عملی برمی‌گردد یعنی ما تنها موجود شایسته پرستش را خدا می‌دانیم. ایشان توحید را به ذاتی و صفاتی و افعالی و توحید عملی تقسیم و در مورد آن بحث کرده است؛ در کتاب معارف قرآن می‌گویند توحید دو اصطلاح دارد یکی نزد متکلمان و فیلسوفان و دیگری عارفان.

وی افزود: ایشان توحید افعالی را اینطور معنا کرده است که منظور از توحید افعالی در اصطلاح فلاسفه این است که خدا در انجام

کارهایش نیازی به کمک ندارد و در انجام هر کاری مستقل و یگانه است؛ یعنی همه مسائل در اصل وجود و تاثیرشان به خدا وابسته هستند ولی مشرکین معتقد بودند که تا وسائلی نباشد خدا نمی تواند کاری انجام دهد و حتما برای انجام کاری باید از دیگران کمک بگیرد.

استاد حوزه علمیه، ادامه داد: ملاصدرا وقتی به بحث جبر و اختیار می پردازد کتابی در مورد خلق اعمال می نویسد که آیا انسان خالق اعمال خودش هست یا خیر؟ چون می خواهد بگوید براساس آموزه های دین، خداوند خالق کل شیء است ولی طبیعتا این سؤال مطرح است که اگر انسان کاری انجام داد آیا مختار است یا مجبور؟ در رازقیت و سایر صفات افعالی هم اینطور است.

مصطفی پور بیان کرد: علامه مصباح بحث دیگری در مورد رابطه نصاب توحید و اقسام آن دارد. ایشان در کتابش آورده است گاهی برخی از فلاسفه اسلامی، به جای توحید افعالی، توحید فعل را به کار می برند و منظورشان این است که همه آفریدگان ارتباط مجموعی دارند که همه آن ها را به صورت یک واحد در می آورد و کاری که خدا انجام می دهد ایجاد جهان واحد است.

شهود عرفانی در توحید افعالی

استاد حوزه علمیه افزود: از منظر علامه مصباح توحید افعالی در نظر عارفان آن است که کسی در دل خود شهود کند که همه امور از ناحیه خداست؛ ان الامر كله لله. کار یکسره به دست خداست و این دست همیشه و همه جا و در تدبیر کوچکترین امور هستی فاعل است. مولوی در اشعارش دو نوع شعر دارد گاهی طوری سخن می گوید که گویی انسان مجبور است و هیچ اختیاری ندارد و گاهی چنان سخن می گوید که گویی انسان فاعل امور است.

استاد دانشگاه خوارزمی تصریح کرد: عارفان معتقدند بعد از اینکه انسان به خدا باور کرد و به عبادت او پرداخت نوری از جانب خدا به او افاضه می شود که پدیده های جهان را اینگونه می بیند و می یابد و حالتی برای او پیدا می شود که این حقایق را به علم حضوری، شهود می کند پس اولین مرتبه توحید، توحید افعالی است.

وی افزود: فلاسفه هم از طریق مباحث فلسفی به این مسائل رسیده اند ولی عارفان واقعی این حقیقت را می بینند و شهود می کنند نه اینکه تنها بدانند بنابراین اصطلاح توحید افعالی در نظر عارفان یعنی یافتن و دیدن اینکه هر پدیده ای را خدا به وجود می آورد و هر چیزی کار اوست و دیگر فاعلان ابزاری بیشتر نیستند.

مصطفی پور تصریح کرد: در عرفان نظری وقتی بخواهیم توحید افعالی را بحث کنیم آیا به همین معنای شهودی است؟ بحث ایشان این است که خدا هم خالق است و هم ربوبیت دارد. قرآن هم فرموده است: *الا له الخلق و الامر*. یعنی هم خلق و هم امر در دست خداوند است یعنی خدا هم تنها آفریدگار و هم تنها مدبر جهان است.

استاد حوزه با بیان اینکه علامه مصباح بعد از طرح توحید افعالی به اصل علیت هم می پردازد، گفت: ایشان بحث دیگری هم مرتبط با فاعلیت خدا به سایر موجودات دارد یعنی اگر خدا فاعل است آیا سایر موجودات هم فاعل هستند یا خیر؟ طبیعتا باور همه ما این است که سایر موجودات فاعلیت دارند ولی به اذن خداوند است و فاعلیت استقلالی ندارند.